

**ИЗСЛЕДВАНЕ НА ДОБРИ ПРАКТИКИ
ПРИ ПРИЛАГАНЕТО НА ПОДХОДА ЛИДЕР В ЕС,
ПРИЛОЖИМИ НА ТЕРИТОРИЯТА
НА МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ**

ДОКЛАД

ОТ

КАЗАКОВА КОНСУЛТ ЕООД

Май 2013г.

Настоящият доклад е възложен с договор № РД 50-97/U-8/6 от 20.03.2013 г. на «Казакова Консулт» ЕООД след проведена обществена поръчка с предмет: „Териториални и социално-икономически проучвания и анализи на общности и стопански сектори на територията на общините Тервел и Крушари” за обособена позиция б: **„Изследване на добри практики при прилагането на ЛИДЕР в Европейския съюз, приложими на територията на МИГ Тервел-Крушари, за популяризирането им сред населението и мотивирането му”**.

Цялата отговорност за съдържанието на доклада, включително изводите и препоръките се носи от «Казакова Консулт» ЕООД и при никакви обстоятелства не може да се счита, че този документ отразява официалното становище на МИГ Тервел-Крушари или Европейския съюз.

Автори на доклада: д-р Янка Казакова и Вяра Стефанова
Май 2013г.

Снимка на заглавна страница: автор Meike Luecke от МИГ Wesermarsch,
заглавие „Перспективи за развитие с ЛИДЕР” от
фотоконкурс на Европейската мрежа за развитие на
селските райони за МИГ
<http://www.ruralimages.eu/gallery/the-spirit-of-leader/1871.html>

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение	3	
ГЛАВА 1	Основни области на интервенция, заложи в стратегията на МИГ „ТЕРВЕЛ- КРУШАРИ“	5
ГЛАВА 2	Описание на избрани добри практики от Европа, които най-добре отговарят на областите на интервенция на стратегията на МИГ „ТЕРВЕЛ- КРУШАРИ“	8
	Развитие на земеделието и преработвателната промишленост – добавяне на стойност и разнообразяване на местния продукт	10
	Модернизиране на малките земеделски стопанства	13
	Насърчаване на предприемачество при неземеделска дейност	15
	Социални услуги за млади хора и хора в отдалечени места	18
	Създаване на услуги за селски, еко и културен туризъм, включително свързани със зони от Натура 2000	22
	Дейности за оживяване на селата и осмисляне на отдиха на населението	28
	Енергия от ВЕИ	32
	Между-териториално и транс-национално сътрудничество	33
ГЛАВА 3	Препоръки за МИГ „ТЕРВЕЛ- КРУШАРИ“	37
ГЛАВА 4	Действия и материали за популяризиране на добрите европейски практики сред населението на МИГ „ТЕРВЕЛ- КРУШАРИ“	40
ГЛАВА 5	МИГ от ЕС, с предложения за сътрудничество	41
Използвана литература		43

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящото изследване се извършва в изпълнение на обособена позиция 6 от техническото задание на МИГ „Тервел – Крушари” за обществена поръчка "Териториални и социално-икономически проучвания и анализи на общности и стопански сектори на територията на общините Тервел и Крушари в помощ на прилагането на подхода ЛИДЕР" относно „Изследване на добри практики при прилагането на ЛИДЕР в Европейския съюз, приложими на територията на МИГ Тервел-Крушари, за популяризирането им сред населението и мотивирането му”

Основните задачи на изследването, съгласно техническото задание са:

- Да се направи проучване, анализ и оценка на постигнатите резултати и ефекти от реализираните мерки по подхода ЛИДЕР, определени като успешни и добри практики в различни европейски страни, сходни със спецификата на МИГ Тервел-Крушари, степента на използване на ресурсите и социално-икономическото въздействие върху общността;
- Да се извадят поуки и насоки за прилагането на добри практики в областта на подхода ЛИДЕР на територията на общините Тервел и Крушари;
- Да се набележат действия и подготвят материали за популяризиране на добрите европейски практики сред населението и мотивирането му за по-широко включване в действията за изпълнение на Стратегията за местно развитие на МИГ Тервел-Крушари;
- Да се проучат подходящи МИГ-ове в чужбина, с които е подходящо да се установи сътрудничество и да се потърсят контакти за инициране на такова сътрудничество;

За изпълнение на тези задачи е използван следния подход:

- Определяне на основните области на интервенция и дейностите, свързани с тях, заложи в социално-икономическия анализ и стратегията на МИГ „Тервел-Крушари”, както и в общинските планове за развитие за периода 2007-2013г. на двете общини (глава 1 от доклада);
- Кабинетно проучване на добрите практики в Европа, официално определени за такива от страна на Европейската Обсерватория за Лидер +, както и описание на подходящи примери от прилагането на ос 4 „Подход Лидер”

- Описание и анализ на добрите практики и подходящи примери, които най-добре отговарят на определените области на интервенция на стратегията на МИГ „Тервел- Крушари” (глава 2 от доклада).
- Изводи и препоръки от проучените добри практики и подходящи примери за практическо приложение на територията на МИГ „Тервел – Крушари” (глава 3 от доклада).
- Препоръки за действия и материали за популяризирането на описаните добри практики и подходящи примери сред населението на територията на МИГ „Тервел-Крушари” (глава 4 от доклада).
- Проучване на МИГ, които са изпълнили проектите, определени за добри практики и възможностите за сътрудничество с тях, на базата на които са изработени препоръки за инициране на дейности за сътрудничество от страна на МИГ „Тервел-Крушари” (глава 5 от доклада).

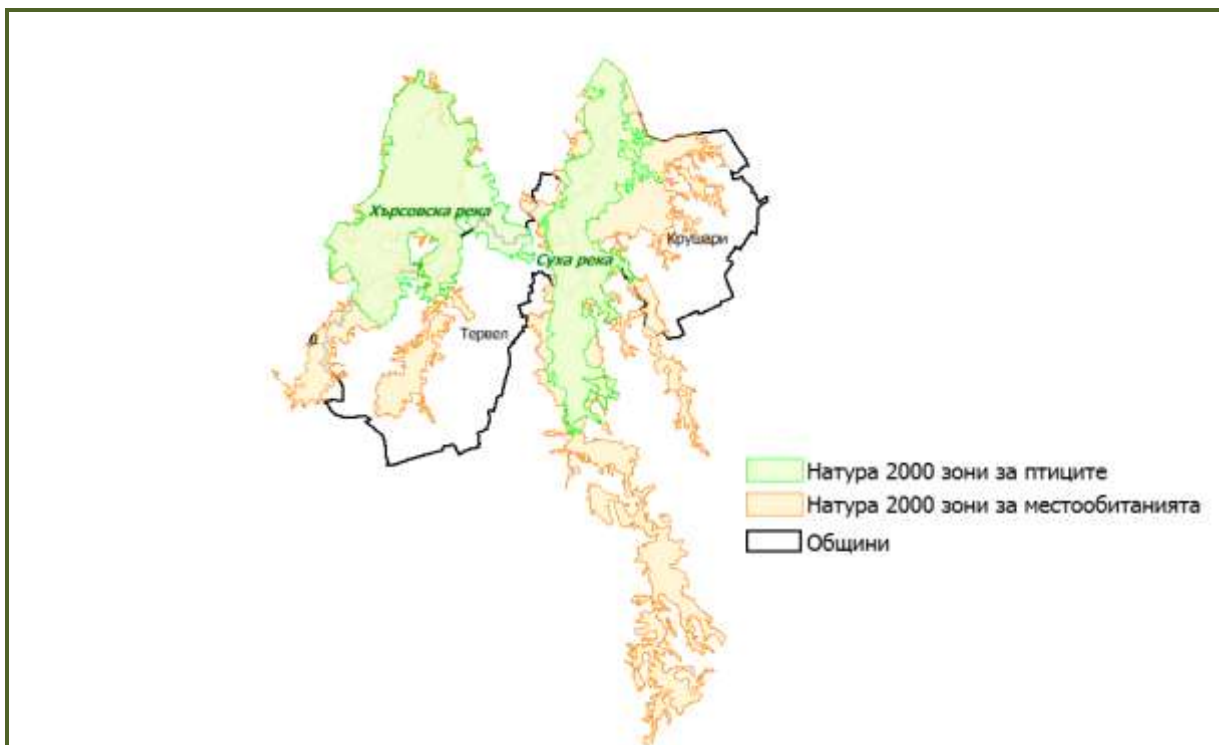
ГЛАВА 1 ОСНОВНИ ОБЛАСТИ НА ИНТЕРВЕНЦИЯ, ЗАЛОЖЕНИ В СТРАТЕГИЯТА НА МИГ „ТЕРВЕЛ- КРУШАРИ”

Прегледът на социално-икономическия анализ и стратегията за местно развитие на МИГ „Тервел–Крушари”, както и проведените разговори с изпълнителният директор на МИГ, очертаха следните насоки за развитие на територията:

- Развитието на територията залага на качествата на земята и благоприятния климат, подходящ за земеделие и базирана на него преработвателна промишленост.
- Наличието на голям брой земеделски стопанства, обработващи до 1000 дка земя, в съчетание с квалифицирани в сферата на земеделието кадри, предполага **възможност за интервенция в модернизирани на малките земеделски стопанства** с цел повишаване на доходите на населението и създаване на нови работни места.
- Наличието на голям брой млади хора и възможността да получат квалификация на територията е предпоставка за **развитие на микропредприятия за неземеделски бизнес и услуги.**
- Опитът в работата с деца и млади хора, застрашени от социална изолация, е добра основа **за създаване и развиване на социални услуги**, адресирани към тези групи в **отдалечени населени места.**
- Богато културно наследство, както и чистата, живописна природа представляват **възможност за утвърждаване на туристически продукт в гамата на селски, културен и еко туризъм.**
- Активната местна власт, в партньорство с читалищата - пазители на традиции и културна самобитност, са **възможност за развиване на нови дейности за оживяване на селата и осмисляне на свободното време** и отдиха на хората в малките населени места.
- Наличието на благоприятни параметри на слънцегреенето, вятъра и **големите количества биомаса са основа за ефективно използване на енергията от ВЕИ** за развитие на предприятията

Набелязаните основни мерки, които трябва да се вземат, за да не попречат слабите страни на използването на възможностите на територията включват:

- (1) **Разнообразяването на земеделския продукт** и преодоляването на рисковете от монокултурното земеделие чрез повишаване активността на земеделските производители за реализиране на проекти, насочени към разширяване на обхвата на отглежданите земеделски култури.
- (2) **Добавяне на стойност към местния продукт** като се стимулират съществуващи и новоизградени преработвателни предприятия за съхранение и преработка на суровини, произведени от земеделски производители от територията.
- (3) **Насърчаване на предприемачеството, собствения бизнес и услугите** като се даде предимство на проекти за стартиране и разширяване на неземеделски бизнес, социални и други услуги за територията при насърчаване на участието в тях на дългосрочно безработни лица и такива без квалификация.
- (4) Повишаване на интереса към територията чрез финансиране на проекти за предлагане на **туристически продукти за района**.
- (5) В допълнение, нашия екип предлага да се разгледат и **възможностите породени от наличието на две зони от европейската екологична мрежа Natura 2000** – зона „Хърсовска река“, част от която попада на територията на община Тервел и зона „Суха река“, част от която попада на територията на община Крушари.

В стратегията за местно развитие (СМР) на МИГ „Тервел-Крушари“ като основен риск е посочен наличието на бедно, недостатъчно образовано, консервативно население, без мотивация към предприемачество, живеещо в изолирани населени места. Поради което, СМР насочва своите основни интервенции към преодоляване на консерватизма в начина на живот, липсата на квалификация и слабата инвестиционна активност на населението чрез насърчаване на предприемачеството сред младите хора, за създаване на продукти и производства гарантиращи работни места, доходи и добавяне на стойност към традиционните земеделски продукти от територията. Същевременно тя фокусира своята подкрепа към неразработени потенциали и нереализирани възможности.

В резултат от извършения преглед на СМР на МИГ „Тервел-Крушари“, общинските планове за развитие и проведените дискусии с изпълнителния директор на МИГ, екипът ни извърши следното групиране на основните осем теми за които да се търсят, анализират и представят добри практики и подходящи примери от прилагането на подхода Лидер в ЕС:

1. Развитие на земеделието и преработвателната промишленост чрез добавяне на стойност и разнообразяване на местния продукт;
2. Модернизиране на малките земеделски стопанства;
3. Насърчаване на предприемачеството за развитие на собствен бизнес и услуги чрез микропредприятия за неземеделска дейност;
4. Социални услуги за млади хора и хора в отдалечени места;
5. Създаване на услуги за селски, еко и културен туризъм, включително свързани със зони от европейската екологична мрежа Натура 2000;
6. Дейности за оживяване на селата и осмисляне на отдиха на населението;
7. Енергия от ВЕИ;
8. Транснационално сътрудничество;

За всеки от посочените приоритети са представени по една или няколко добри практики, прилагани в ЕС по подхода Лидер + и по ос 4 от ПРСР 2007-2013г. Отчитайки съществуващите проблеми в страната с енергията от ВЕИ – добрите практики в тази област са представени само с един пример, въпреки голямото разнообразие от примери и практики в ЕС.

ГЛАВА 2 ОПИСАНИЕ НА ИЗБРАНИ ДОБРИ ПРАКТИКИ ОТ ЕВРОПА, КОИТО НАЙ-ДОБРЕ ОТГОВАРЯТ НА ОБЛАСТИТЕ НА ИНТЕРВЕНЦИЯ НА СТРАТЕГИЯТА НА МИГ „ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Разгледани са общо 99 броя проекти, определени като добри практики от прилагането на Лидер + и 17 броя проекти, определени като подходящи примери от прилагането на ос 4 от ПРСР 2007-2013г. в страните-членки на ЕС. От тях избрахме да представим съответно 17 и 6 проекта, които отговарят на областите на интервенция на стратегията на МИГ „Тервел-Крушари“.

Програмен период	Прегледани проекти (брой)	Избрани проекти (брой)	Дял на избрани от разгледани (%)
Лидер + (2000-2006г.)	99	17	17%
Ос 4 (2007-2013г.)	17	6	35%
Общо	116	23	20%

В табличен вид са представени основни характеристики на избраните проекти, групирани по осемте теми, отговарящи на областите на интервенция на СМР:

Име на проекта	Страна-членка на ЕС	Финансиране от:	Активен в периода 2007-2013г.
Тема 1 Развитие на земеделието и преработвателната промишленост чрез добавяне на стойност и разнообразяване на местния продукт			
(1) Учебна мандра	Белгия	Лидер +	МИГ е реструктуриран, но изп.директор е същия
(2) Споразумения за устойчиви практики	Испания	Лидер +	МИГ активен и в този период
Тема 2 Модернизиране на малките земеделски стопанства			
(3) Проекти на производствени вериги	Италия	Лидер +	МИГ активен и в този период
(4) Биологично земеделие	Белгия	Лидер +	МИГ е реструктуриран, изп.директор е друг
Тема 3 Насърчаване на предприемачеството чрез неземеделска дейност			
(5) Конкурс за създаване на бизнес	Франция	Лидер +	МИГ активен и в този период
(6) Изграждане на „фарове“	Дания	Лидер +	МИГ активен и сега със

			същия изп.директор
(7) Интернет маркетинг	Естония	Ос 4	Активен МИГ
Тема 4 Социални услуги за млади хора и хора в отдалечени места			
(8) Млади хора за собствено пространство	Австрия	Лидер +	МИГ активен и сега, с нов изп. директор
(9) Такси бус	Италия	Лидер +	МИГ активен и сега, с нов изп. директор
(10) Проект Берта	Австрия	Лидер +	МИГ не е действащ
Тема 5 Създаване на услуги за селски, еко и културен туризъм, включително свързани със зони от европейската екологична мрежа Натура 2000			
(11) Цветовете на севера	Франция	Лидер +	МИГ не е действащ
(12) Популяризиране на райони от Натура 2000	Гърция	Лидер +	МИГ активен и сега със същия изп.директор
(13) Селски туризъм	Италия	Лидер +	МИГ активен и сега със същия изп.директор
(14) Вкусно	Люксембург	Лидер +	МИГ активен и сега със същия изп.директор
(15) Възстановяване на етнографски сгради	Испания	Лидер +	МИГ не е действащ
Тема 6 Дейности за оживяване на селата и осмисляне на отдиha на населението			
(16) Златната миля	Ирландия	Лидер +	МИГ активен и сега със същия изп.директор
(17) Общински инфо център	Шотландия	Ос 4	Активен МИГ
(18) Селски райони онлайн	Словения	Ос 4	Активен МИГ
Тема 7 Енергия от ВЕИ			
(19) Едно село – 1 мегават	Унгария	Ос 4	Активен МИГ
Тема 8 Между-териториално и транс-национално сътрудничество			
(20) Млади хора и творческо използване на медиите	Ирландия	Лидер +	МИГ не е действащ
(21) Младежки проект Феникс	Естония, Швеция	Ос 4	Активни МИГ
(22) Жени предприемачи	Великоритания	Лидер +	МИГ е реструктуриран, но изп.директор е същия
(23) Прове – промоции и продажби	Португалия	Ос 4	Активни МИГ

**ТЕМА 1 РАЗВИТИЕ НА ЗЕМЕДЕЛИЕТО И ПРЕРАБОТВАТЕЛНАТА
ПРОМИШЛЕНОСТ – ДОБАВЯНЕ НА СТОЙНОСТ И
РАЗНООБРАЗЯВАНЕ НА МЕСТНИЯ ПРОДУКТ**

(1) Учебна мандра „Сен Жозеф“ – Белгия

МИГ:	Plattelandsactie Kempen+
Координатор:	WIM POELMANS
Ел.поща:	wim.poelmans@rurant.provant.be
Уеб-сайт:	http://www.rurant.be/wie-zijn-we

Диверсифицирането на селскостопанските дейности чрез включване в тях на образователни и рекреационни услуги представлява голям интерес в цяла Европа и затова използваната в проекта методика може изцяло да се прехвърля и другаде. Тя се базира на две условия:

- мотивирани и ентузиазирани селски стопани, готови да предоставят нови стоки и услуги на обществото;
- ръководни органи, които да са „отворени“ за разработването на този вид маломашабни дейности чрез подходящи мерки за подпомагането им.

Производителят на млечни продукти Luc Nouwen поема инициативата да разнообрази дейността си, като предложи образователни и развлекателни дейности в своите стопанства на различни посетители (ученици, групи от възрастни, отделни посетители и др.).

В проекта се включват четирима партньори, подкрепени от МИГ, включително селски образователен център, който предлага съдействие при разработване на рекреационни дейности и туристическо бюро, което осигурява екскурзоводи и подпомага туристическите дейности, сдружение на земеделски стопани и културния отдел на общината.

Проектът се осъществява на няколко етапа и включва:

- Модернизиране на съществуваща селскостопанска сграда, за да се използва за новите дейности,
- Разработване на образователни проекти,
- Създаване на възможности за рекреационни дейности във и около стопанството, закупуване на съоръжения за дейности на открито.

- Създаване на многофункционален център, в който се провеждат занятия на училища, фирми и обществено-културния сектор.

Планират се и се организират образователни и рекреационни туристически пакети, като тематични обиколки с местен екскурзовод и посещение на стопанството, в комбинация с други рекреационни възможности в региона. Туристическият пакет включва запознаване с мандрата с мандрата и нейните околности. Един от основните акценти на проекта е организиране на посещенията на училищни паралелки, както и семинари и дни на отворени врати на фирми за укрепване на колектива.

Общият бюджет по проекта е 64 000 EUR.

Проектът би могъл да се изпълни за други сектори, които са характерни за района на МИГ „Тервел-Крушари” – например зърнопроизводство и местни пекарни за хляб, зеленчукопроизводство, маслодайни култури и др. Възможно е да се привлекат местните читалища, с чиято помощ идеята да се адаптира спрямо местните особености, нужди и възможности.

(2) Насърчаване на споразумения и устойчиви земеделски практики – Испания

МИГ:	Associacio Leader+ Illa de Menorca
Координатор:	Bosco Gomila Barber
Ел.поща:	leader.menorca@cime.es
Уеб-сайт:	www.leadermenorca.org

Основните цели на организацията, изпълнител на проекта „Балеарска група за орнитология и защита на природата (БГОЗП)” са свързани с повишване на информираността за нуждата от приспособяване на земеделските практики на пазарните предизвикателства (като повишеното търсене на по-качествени хранителни продукти), и природосъобразния начин на тяхното производство. природосъобразен начин.

Основната цел на описвания проект е да насърчи системи за земеделски мениджмънт, които комбинират икономическа жизненост със запазване на околната среда. Проектът се базира на споразумения между фермите и БГОЗП, чрез които и двете страни поемат отговорност по отношение на практиките и дейностите. Споразуменията са адаптирани специфично за всяка отделна ферма и могат да проявят гъвкавост, като канят други действащи лица (например обществени институции, предприятия и пр.), които искат да участват в мениджмънта на устойчиви земеделски практики.

Фермите/предприятията, които участват в проекта, поемат задължението да въведат дейности за опазване на околната среда в своите производствени процеси. Това им

помага да постигнат земеделски продукти с високо качество, които са особено ценени поради своите природосъобразни компоненти.

Споразуменията могат да обхващат различни мерки. Основните групи включват: типология и мениджмънт на жътвата; мениджмънт на животновъдните ферми и мениджмънт на природните ресурси. Мерките се въвеждат във фермите постепенно, като е предвиден и шестмесечен надзорен период, за да е сигурно, че те са приложени правилно. Различните споразумения са разпространени сред всички фермери на района, както и непряко до туристическия бизнес.

Един от основните резултати на проекта е съставяне и публикуване на наръчник, който представя споразуменията и природо-съобразните земеделски практики на остров Менорка. Наръчникът описва тридесет и осем мерки, които са предвидени за получаване на икономически и екологични ползи в района. Главният резултат на проекта е в това, че насърчаването на добрите земеделски практики помогна за развитието на проекти и споразумения с по-широк спектър.

Общият бюджет по проекта бе 24 179 EUR.

Предвид характера на земеделието в района на МИГ „Тервел-Крушари“ (зърнопроизводството особено на територията на община Тервел) и активността на природозащитните организации би могло да се помисли за инициране на подобни споразумения, които да допринесат за устойчиво ползване на поземлените ресурси и да подобрят имиджа на района.

(3) Проекти на производствени вериги – Италия

МИГ:	GAL Tradizione delle Terre Occitane
Координатор:	Mario Bertoldi
Ел.поща:	galterreoccitane@libero.it
Уеб-сайт:	www.tradizioneterreoccitane.com

Основната цел на проекта е да се преодолеят препятствията пред малките и средни предприятия, които са застрашени от големите вериги и супермаркети, доминиращи на пазара. Чрез сътрудничество между малки групи от заинтересовани лица, организирани в малки по мащаб вериги, проектът позволява на предприятията да наберат мощ и да набележат по устойчив начин нови пътища към пазара.

Основните дейности по проекта са насочени към изработване на пилотен проект, който се фокусира върху културната идентичност като катализатор за местното развитие.

Целта е за всеки от секторите на земеделието, занаятите и производството на храни да се установи най-подходящият пазар за отделните производители, на който те да доставят своите продукти с цел да максимизират печалбите си чрез различни канали за дистрибуция.

Втората част на проекта е избор и подкрепа на предложения и съвместни иновативни инвестиции чрез групиране на малки и средни предприятия. Във всяка група има минимум три предприятия, чиято цел е да подобрят микроверигите чрез серия от новаторски мерки сред предприятията и по протежение на веригата. Мерките са различни и се отнасят за продуктите, услугите, преобразуванията или търговския процес.

Инвестициите в първата обява за представяне на предложения са ограничени до единадесет избрани предприятия, групирани в три неголеми вериги. Втората обява за представяне на предложения е по-успешна, с избрани двадесет и две предприятия, представящи седем производствени вериги от следните сектори: говеждо месо и скотовъдство от Piemonte; билки от Valle Varaita и Valle Grana, дребни плодове от ValleVaira, вина от областта Colline Saluzzesi (ЗНП); боровинки от долината на Po, сирене от областта Castelmagno (ЗНП) и дребна индустрия за свежи тестени изделия. Всички избрани предприятия съставят разнообразна по характера си съвкупност от производствени вериги в целия район на МИГ. Дори производителите от най-

отдалечените и труднодостъпни райони взимат участие в инициативата и получават подкрепа за развитие на дейността си.

Общият бюджет на проекта е 71 000 EUR.

Проектът би могъл да се приложи на територията на МИГ „Тервел- Крушари” като помощ за реализиране на продукцията от малките производители чрез тяхното групиране в производствени вериги.

(4) Биологично земеделие – Белгия

МИГ:	Brugse Ommeland
Координатор:	WOUTER BERTIER
Ел.поща:	wouter.bertier@west-vlaanderen.be
Уеб-сайт:	www.west-vlaanderen.be/leader

Проектът за развитие на биологичното земеделие започва чрез обединяването на девет местни земеделски производители и градинари за споделяне на идеи и опит за продажбата на биологични продукти и подобряването на рекламата си.

Акценти се поставят върху начина на производство и пакетиране на продуктите, организирането на културни събития, като например „Фестивал в парка” и изложби, споразумения за сътрудничество с регионалната туристическа служба за подпомагане на рекламните дейности. Освен периодични срещи за обмен на добри практики, земеделските производители предприемат и съвместни маркетингови стратегии, като изготвянето на календар с всички земеделски производители по проекта, създаването на общи пазарски щандове и организирането на колоездачна обиколка със спирки във фермите участници. Всяка дейност е отговорност на един член от групата.

Разработени са обща търговска марка (лого) за регионалните биологични продукти; интернет страница; билбордове за реклама на панаири, пазари и при други рекламни мероприятия; рекламни материали, брошури и календар. Осъществено е съвместно закупуване на екологични опаковки. Общият резултат е популяризиране на биологичното земеделие и местните биологични продукти в региона.

Общият бюджет на проекта е 39 400 EUR, но повече от 50 % от него се финансира от самите земеделски производители (24 400 EUR).

Към момента е обявено проучване за възможностите за развитие на биологичното производство на територията на МИГ „Тервел- Крушари”. Проектът би могъл да се използва като добра практика за популяризиране на това производство в и извън района. Продажбата на произведените продукти е основният източник на доходи на земеделските производители и подпомагането на реализацията на тези продукти ще допринесе до стабилизиране на доходите им.

**ТЕМА 3 НАСЪРЧАВАНЕ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО - МИКРОПРЕДПРИЯТИЯ
ЗА НЕЗЕМЕДЕЛСКА ДЕЙНОСТ**

(5) Конкурс за създаване на бизнес – Франция

МИГ:	Parc Naturel Regional de la Brenne
Координатор:	Jean-Baptiste Masse
Ел.поща:	jb.masse@parc-naturel -brenne.fr
Уеб-сайт:	www.parc-naturel -brenne.fr

В природния парк на региона Brenne фирмите се състоят почти изключително от занаятчийски и/или търговски малки и средни предприятия (МСП). Средната възраст на управителите отразява общото застаряване на населението в територията; малко фирми успяват да намерят нови собственици и много магазини срещат трудности при намирането на персонал.

Проектът се фокусира върху обявяване на конкурс за млади хора на възраст до 36 години (които са поканени да изпълняват проекти в регионалния парк); и ученици (които са поканени да разработват идеи за създаване на бизнес).

На първата група млади хора е поставена задачата да работят по проект за създаване и доразвиване на предприятия на територията на регионалния парк, докато по-младите ученици провеждат ежеседмични упражнения за разработване на техните бизнес идеи чрез определяне на бизнес дейностите и извършване на проучвания за изпълнимост.

След това проектите на младите хора и учениците се оценяват от комисия за подбор. Критериите за подбор включват съответствие между профила на кандидатите и проекта; оригиналност и иновационни идеи; принос към местната динамика и фокус върху опазване на околната среда. В двете категории се раздават награди конкретните резултати от проекта са създаване и сливане на 21 фирми на територията и създаване или запазване на 38 работни места. В конкурса са участвали 30 млади хора и 20 ученици. Проектът, който печели общия конкурс е за създаване на фирма за дизайн и изработване на мебели от рециклиран картон

Общият бюджет на проекта е 92 181 EUR.

Проектът може да бъде приложен на територията на МИГ „тервел- Крушари” и ще допринесе както за съживяването или опазването на малките и средни предприятия на територията, така и мотивиране на младата население на територията за стартиране на собствен бизнес или продължаване на семейния такъв.

(6) Bornholm изгражда „фарове“ – Дания

МИГ:	Bornholm
Координатор:	Hans Jorgen Jensen
Ел.поща:	hjj@leader.dk
Уеб-сайт:	http://www.lag-bornholm.dk

МИГ „Bornholm“ в Белгия решава да съсредоточи действията си върху развитието на три конкретни области (наречени „фарове“):

- целта на „фар“ А е да се развият цифрови медии и информационни технологии като метод за подпомагане на местните художници и занаятчии;
- „фар“ Б „фарът на кулинарното изкуство“ се отнася до създаването на регионален център за развитие, който да подпомага развитието на дребни производители на хранителни продукти. Той гарантира, че храните са с ясен произход и са местно производство, като защитава концепцията „от почвата на трапезата“;
- във фокуса на „фар“ В „фарът за фирми“ е изграждането на мрежа за местни фирми.

Основната идея на проекта е да привлече ресурси в района за продължителен период от време. Целта е да се спомогне за откриването на нови работни места чрез изграждане на нови концепции и умения чрез създаване на бизнес-мрежи между малките и средни предприятия.

На „фар“ А са предоставени ресурси за създаване на интернет страница <http://www.craftsbornholm.dk>. Проведени са обучения по информационни технологии, икономика, маркетинг и по други конкретни теми. Развива се и пътуваща изложба на занаятите, която е представена в различни райони.

На „фар“ Б са предоставени ресурси за обзавеждане на стара вятърна мелница. Така се създава изложбена зала и магазин за насърчаване на производството на местни качествени хранителни продукти.

На „фар“ В се предоставя материална база за предприятия, които се преместват в създадения бизнесцентър и започват да изграждат мрежи.

Общият бюджет по проекта бе 3 500 000 EUR. Не се предоставят финансови средства на отделни фирми, а само за дейности, които са от полза за широк кръг потребители.

Трите области на проекта сами по себе си представляват отделни идеи, които биха могли да се разработят като конкретни проекти и да бъдат изпълнени на територията на МИГ „Тервел–Крушари“. Една добра практика, която следва да се прилага при всички проекти е да се предоставя финансиране на проекти, които са от полза за широк кръг потребители. Индивидуалните проекти могат да бъдат финансирани по ПРСР.

(7) Интернет маркетинг в селските райони - Естония

МИГ:	Development Center
Координатор:	HEIKI VUNTUS
Ел.поща:	arenduskoda@arenduskoda.ee
Уеб-сайт:	http://www.arenduskoda.ee/

Проектът е планиран и инициран от неправителствена организация Arenduskoda, Естония и реализиран в общините Тара, Ambla, Kadrina, Vihula, Kuusalu and Loksa,

Микропредприятията и малките селскостопански предприятия обикновено не разполагат с нужните умения за интернет маркетинг. Стремешът на проекта е да подчертае съществената роля на интернет в подобряването на конкурентоспособността в контекста на ограничени финансови възможности и физическа отдалеченост на селскостопанските предприятия от по-големите икономически центрове.

Основните дейности на проекта включват провеждането на рекламна кампания за ползите и основните принципи на интернет маркетинга, осъществяване на обучителни курсове на теми, включващи изграждане на уебсайт, задълбочен уебсайт анализ, курсове по интернет маркетинг (за тези предприятия, които вече имат уебсайт).

Целевата група на проекта са близо 1000 микро предприятия на териториите на 6 общини. Бъдещите планове са свързани с организирането на още обучителни курсове, които да затвърдят и надградят вече придобитите познания на местните селскостопански предприятия за интернет маркетинга.

Като резултат от проекта се появяват идеи за съвместен Интернет маркетинг, както и такъв чрез сайтовете на общината, а обучителните курсове се оказват важен фактор при осъществяването на контакти между участниците. Интересът към местната селскостопанска продукция значително се покачва. Успехът на проекта се оказва толкова съществен, че други 4 инициативни групи изявяват желание да пренесат натрупания опит и да осъществят подобни проекти на техните територии

Обща стойност на проекта: 10 905 EUR.

Интернет маркетингът е сравнително лесно приложимо средство за подобряване на конкурентоспособността на малките и средни предприятия от отдалечените райони. Проектът би могъл да се приложи във всяка МИГ за подпомагане на положителни резултати в бизнес сектора и особено при младите хора, започващи своя бизнес.

(8) Млади хора с проект за собствено пространство – Австрия

МИГ:	Eferding
Координатор:	Susanne Kreinecker
Ел.поща:	office@regef.at
Уеб-сайт:	www.regef.at

Една от основните цели на програмата за териториално развитие на този район в Австрия е повишаване на качеството на живот чрез даване шанс на младите хора да допринесат за развитието на селския район и местното развитие, като използват свои творчески идеи. Проектът приобщава младите хора към процеса на вземане на решения и определяне на политиката на местно равнище. Проектът помага също да се преодолее липсата на достатъчно внимание към потребностите на тийнейджърите. Подоброто качество на живот е сред главните средства, от които се очаква да спрат миграцията на младите хора към други региони или да ги насърчат да се завърнат по родните си места през по-късните периоди от своя живот.

Проектът стартира с информационна кампания, имаща за цел да предизвика ентузиазъм за проекта сред младите хора. Основните дейности по проекта включват: изготвяне на споразумение между местната администрация и младите хора в района за подходящо място за събирания.

Оценката на мястото е извършена съвместно с ландшафтните дизайнери от общините въз основа на критерии като атмосфера на мястото; възможност за използване; положителни (приятни) и неприятни черти; идеи, които могат да подобрят използването на пространството и пр.

Тези идеи са обсъдени допълнително на редица (двудневни) семинари по планирането. Младите хора разработват скици и строителни модели за избраните от тях места в сътрудничество с трима архитекти и петима ландшафтни дизайнери. Организира се публичен дебат, наречен „Сити лайн“, на който младите хора представят своите „модели“ за обсъждане с представители на местните власти, учители, родители, приятели и други заинтересовани лица. В края на срещата общинските представители дават своето разрешение. Изготвят се подробни технически планове, включително планови разходи и необходими материали, за да бъдат извършени обновителните работи. До есента на 2005 г., с помощта на ландшафтните дизайнери, архитектите, съответната община и местните предприятия, младите хора от района успяват да осъществят своите модели на практика.

В девет от десетте общини местните власти финансират обновлението на избраната площадка. Разполагат се подвижни скамейки, столове и маси с модерен дизайн и покривни конструкции за защита от дъжда и слънцето, наблюдателни платформи и плаж, кът за барбекю и открит кинотеатър, разположен на футболно игрище.

Общините получават допълнителен съвет как да се използва по-добре публичното пространство в зависимост от потребностите на техните млади хора. Един по-дългосрочен резултат от проекта е, че връзката между младите хора и представителите на общината се подобрява значително и се създава много по-добро разбиране на техните потребности и изисквания. Самите тийнейджъри се научават как да влияят върху развитието на своята община и как да допринесат за подобряване на качеството на собствения си живот. Проектът допринася за засилването на регионалната идентичност. Тийнейджъри, идващи от различни среди се научават да работят заедно по време на семинарите и при реализацията на техните работи. Така е подобрена връзката и контактите между тийнейджърите в региона.

Общият бюджет на проекта е 64 800 EUR.

Общият подход на дейността — методът „свободно пространство за тийнейджърите“, е годен за прилагане на друго място и е бил приложен в няколко градски общини на Австрия, но също и в други страни, например Словакия. Този доказан метод, както и умерените допълнителни бюджети, изисквани на местно равнище, показват, че този вид дейност може да бъде лесно приложен и в района на МИГ „Тервел- Крушари“.

(9) Такси бус – Италия

МИГ:	GAL Alto Oltrepo Srl
Координатор:	Bruno Tagliani
Ел.поща:	galoltrepo@tiscalinet.it
Уеб-сайт:	www.gal-oltrepo.it

Приоритетните нужди на проекта са свързани с осигуряване на транспортиране до медицинските центрове за старите хора и до спортните съоръжения за младите хора; установяване на връзки с най-отдалечените и обездвижени жители; създаване на нови връзки с обслужващите центрове в и около областта.

Основните дейности по проекта са създаване на технически комитет (с представители от МИГ, и общини) за стратегическо ориентиране, наблюдение и контрол; разработване на нова интегрирана транспортна услуга—в техническо и икономическо

отношение; създаване и пилотно развитие на новата транспортна услуга в избран пробен район.

Проектът „Таксибус“ е разработен, за да отговори по конкретен начин на нуждите от мобилност, като се погрижи за разписанията и транспортните заявки от потребителите. Местните власти са отговорни за издаването на билети. Това вдъхва доверие у потребителите и е в съответствие с характера и нуждите на тези, които се нуждаят от транспорт. Мениджърът на услугата се грижи за организиране и координиране на транспорта, така че да може да удовлетвори нуждите на потребителите по гъвкав начин и да им осигури цялата нужна информация за техните заявки за билети.

Проектът е експериментална услуга, която следва конкретна процедура: потребителят се обръща към центъра за клиентски повиквания/координационното звено на доставчика на услугата или към общината; индивидуалната заявка за услугата се приема и услугата се планира; доставчикът на услугата потвърждава заявката и услугата се предоставя. Основните резултати от проекта включват предоставяне на възможност на по-младите членове да участват в повече културни и спортни събития без да разчитат на своите родители, както и предоставянето на по-голяма независимост и на по-възрастните членове на общината при общуването им.

Общият бюджет за проекта е 1 162 000 EUR.

Услугата е успешно приложена в пилотния район и се разширява, за да покрие цялата планинската община с нейните двадесет и две подобщини. Дейността може да се пренесе в други селски области с транспортни проблеми. Важно е да се вземе под внимание специфичният контекст на всяка област, за да се:

- установят реалните нужди от мобилност (вид на услугата, целеви групи, времеви разчети и период на реализация на проекта);
- установят най-труднодостъпните географски области (особено тези, които имат ограничени транспортни услуги на разположение);
- привлекат доставчици на транспортни услуги;
- гарантират и управляват услугите по гъвкав начин, за да се посрещнат реалните нужди на потребителите;
- ангажират всички съответни местни заинтересовани страни.

(10) Проект Берта (BERTA) – Австрия

МИГ:	Verein Steirisches Salzkammergut
Координатор:	Herbert Gasperl
Ел.поща:	amtsleitung.gemeinde@grundlsee.at
Уеб-сайт:	www.ausseerland.at

Проектът „Берта“ получава начален тласък от един местен човек – Берта Кьорбел и затова носи нейното име. Тя дарява парцел земя от 16 000 m² на местната асоциация за хора с увреждания „Lebenshilfe Ausseerland“. В последствие в проектът се включват и местните заинтересовани страни и самите хора с увреждания.

След като организацията *Lebenshilfe Ausseerland* получава парцела земя, започва обсъждане, за да се реши за каква социална цел ще се използва той. След първоначалните предложения за младежки лагер за хора в неравностойно положение, бе предложена и одобрена идеята за „панорамен оазис“ за хора с увреждания.

Целите на инициативата са да се предоставят възможности и права на хора с увреждания в процеса на социална интеграция, да се създадат нови възможности за работа за тази група и да се разработи общо пространство за срещи и осъществяване на контакти за цялата общност, със специален акцент върху хората с увреждания и техните семейства

Комплексът се състои от градина, 12 жилищни блока и две многофункционални сгради. Градината има няколко части, които включват зона с растения от различни климатични области, езеро и водна градина, в която влаголюбиви растения са достъпни за хора с увреждания, както и „градина на сетивата“, създадена от билки и ягодови плодове. Има и зала за размисъл, приканваща посетителите да си починат и отдъхнат, както и зона за културни събития и срещи. Многофункционалните сгради ще се използват като работилници за занимания на хората с увреждания, като кафене и зала за семинари.

Значителният бюджет от 3 000 000 EUR до голяма степен е частно финансиран със сумата от 2 150 000 EUR.

Проектът е добра практика за предоставяне на възможности за интегриране на хората с увреждания.

**СЪЗДАВАНЕ НА УСЛУГИ ЗА СЕЛСКИ, ЕКО И КУЛТУРЕН ТУРИЗЪМ,
ВКЛЮЧИТЕЛНО СВЪРЗАНИ СЪС ЗОНИ ОТ НАТУРА 2000**

(11) Цветовете на севера – Франция

МИГ:	Nord Martinique
Координатор:	Dominique Destin
Ел.поща:	leaderplus. bb@wanadoo.fr
Уеб-сайт:	

„Цветовете на севера“ е разработен като част от образователен проект, насочен към учениците в 11 общини на територията на северна Мартиника. Учителите са обучени да използват снимки и видеоматериали и да развият умения в писането на сценарии и текстове за филмови дейци.

Екипът на проекта иска да помогне на територията и да включи учениците в учебния процес чрез използване на непосредствената им околна среда. Това е направено по широка гама сектори: географски; исторически; културен; и икономически. Децата са запознати с теми като: туризма в тяхната област; становища по околната среда; как се образуват общините; и историята и традициите в техните региони.

Целта е да се насърчат децата и да им се даде възможност да опишат своя регион и да разберат общината си по отношение на миналото, настоящето и бъдещето. Общата цел е да се поощрят повече туристи да посещават северна Мартиника, като се изхожда от визията на младото поколение за своя регион.

Първоначално, от децата е поискано да дадат описание на своето собствено местно или регионално пространство, което да включва историческите, архитектурните, икономическите и екологичните аспекти на техния регион. След това децата трябва да напишат сценарии, които се обсъждат в класа, за да се създаде цялостен образ на тяхната община. После децата съставят резюме, което е предадено на видео професионалистите.

Професионалистите анализират ръкописите на учениците и обясняват как ще създадат филма кадър по кадър. Децата продължават активното си участие в производството на филмите с допълнителни проучвания, интервюта с местното население и пр. Работата им води до създаването на 11 късометражни филма, всеки с дължина от една до три минути.

Седем от късометражните филми са преработени от професионални кинодейци с образователната подкрепа на учителите. Филмите са излъчени в програма, предназначена за младите хора.

Като резултат от проекта децата получават достъп до нови технологии, използват и се запознават с оборудването за производство на филми, компютърните технологии и цялата концепция за написването и завършването на един филм. Използването на филми като краен резултат от проекта позволи една образователна дейност да бъде превърната в забавление; филмите осмислиха допълнително образованието и предоставиха конкретни документи за бъдещите поколения.

Общият бюджет на проекта е 56 944 EUR

Проектът може да бъде използван на територията на МИГ „Тервел –Крушари” не само за разнообразяване на процеса на обучение на младите хора в територията, но и за създаване на туристически продукт за популяризиране на региона и предоставянето му на съответните туроператорски фирми.

(12) Популяризиране на райони от Натура 2000 – Гърция

МИГ:	Regional Development Company of Parionas
Координатор:	Marinos Beretsos
Ел.поща:	info.astros@parnonastros.gr
Уеб-сайт:	www.parnonas.gr

Проектът цели да популяризира и управлява по-добре зоните от територията, защитени по програмата Натура 2000, за да постигне интегрирано развитие на селските райони. Такива зони могат да предложат значителни икономически възможности, особено чрез туризъм, но трябва да се използват по разумен екологичен и социален начин.

Целта на проекта е туристите да посещават не само крайбрежните зони, но да навлязат и във вътрешността, за да почувстват цялата природна красота на региона. Проектът предоставя възможност на посетителите да опознаят основните елементи от природната среда на територията, включително флората и фауната, и информация как техните дейности могат да допринесат за защитата им. Това помага да се увеличи времето, което посетителите прекарват в територията, да се повиши общият брой посетители и допринесе за развитие на екотуризма.

Освен това се организират обиколки на групи с ученици и се предоставя специален материал с училищна насоченост. Проектът се ръководи от Гръцкото орнитолошко дружество. Създават се информационни табла (или „пътепоказатели”), които да позволят на посетителите да научат за ландшафта, флората и фауната на защитените зони в Югоизточен Пелопонес. Разработени са два вида пътепоказатели, плакати с карти и брошури за природни местности, които се използват за екологично обучение в училищата.

На практика се създава „център“ за информация за околната среда, разпределен по цялата територия на МИГ. Чрез 75 разработени пътепоказателите се създават връзки между новите туристически атракции и местните фирми. Проектът развива и сътрудничество между организаторите му (Гръцкото орнитоложко дружество) и учителите от местните училища. Това помага на учителите да подобрят обучението в областта на околната среда и да въведат практически елемент на работа на открито, който е интересен за учениците.

Общият бюджет на проекта е 130 000 EUR.

Значителна част от територията на МИГ „Тервел – Крушари“ попада в Натура 2000 и прилагане на подобен проект би могло да се използва за промотиране на природните дадености на района и развитие на еко-туризма. Проектът би могъл да бъде допълнен и чрез разработване на планове за управление на тези зони.

(13) Област за селски туризъм – Италия

МИГ:	Valle del Crocchio
Координатор:	Francesco Colosimo
Ел.поща:	info@vallecrocchio.it
Уеб-сайт:	www.vallecrocchio.it

МИГ Вале дел Крокио в южна Италия обхваща територия с висока стойност на ландшафта и природата, включваща националния парк Сила. От социално-икономическа гледна точка тя страда от типичните проблеми на периферните селски райони, включително обезлюдяване, по-специално емигриране на младите хора, и безработица, най-вече сред жените.

Въпреки, че районът зависи от земеделието, стратегията за местно развитие цели главно разнообразяване на икономическите дейности. Тя се опитва да използва по-добре природните и културни ресурси на територията като стимулира селския туризъм. Проектът се вписва директно в стратегията като създава „област за селски туризъм“ според италианския закон.

Проектът включва интегрален и широкообхватен набор от дейности, насочени към различни целеви групи - ресторанти и фирми за настаняване. Всички те се включват „мрежата на Вале дел Крокио“ и приемат нейната харта за качество, което им позволява да използват знака на тази селска област. Занаятите и местните хранителни продукти се подкрепят, за да се подобри местното кулинарно изкуство и профила на територията.

Иницират се нови и интересни дейности, свързани с природата и културата, включително развитие на археологически музей, център за посетители в Национален

парк Сила и възобновяване на няколко туристически пътеки и археологически обекти. Наемат се фирми на млади хора, за да се създадат по-добри информационни материали и да се организират мероприятия, представящи района.

Общият бюджет на проекта е 3 582 251 EUR.

Проектът е представен като възможност за развиване на селския туризъм и е приложим в различни територии, които имат идеи за развитие на общ туристически продукт. Добрата практика тук е търсенето на общ продукт и общ имидж на предоставяните услуги на съответната територия.

(14) Вкусно - Люксембург

МИГ:	Miselerland
Координатор:	Philippe Eschenauer
Ел.поща:	info@miselerland.lu
Уеб-сайт:	www.miselerland.lu

Проектът е изпълнен като партньорство между две организации, работещи в Люксембург – „OekoZenter Letzebuerg asbl“, дружество с нестопанска цел, занимаващо се консултиране по околната среда, и „Caritas Luxembourg“, която управлява няколко центъра за дневни грижи за деца в региона „Miselerland“. Една от идеите зад проекта е от една страна да се развие кетъринг и балансирана хранителна диета за децата, съставена от прясно сготвени ястия, а от друга да се обърне специално внимание на храната като учебна тема: произход на продуктите, процес на производство, устойчивост и култура на навиците на хранене, възприемане на храната с всички сетива, знание за необходимите вещества за едно здраво тяло и за храната в региона (посещения на ферми или производствени обекти, прибиране на реколтата и т.н.).

Основните дейности по проекта включват първи стъпки в развитие на концепцията за кетъринг съвместно с центровете за дневни грижи, която допринася за екологията и здравето и дава предимство на регионалните и сезонните храни, както и на биологични продукти и продукти на справедливата търговия; изготвяне на списък с доставки въз основа на директни контакти с производители и предприеха групиране на няколко дребни доставчици с цел улесняване на дневните центрове при покупка на продукти; разработване на меню съвместно с кухненския персонал от центровете за дневни грижи, което следва препоръките на Министерството на здравеопазването и взема под внимание балансираната диета „Optimix“, разработена специално за деца; обучение в дневните центрове на кухненския персонал, както и на учителите и възпитателите, което обхваща екологичното управление и социално-икономическите аспекти на производството на храна.

Проектът се изпълнява и с цел да се превъзмогнат трудностите, които срещат дребните производители, конкурирайки се с цените на големите (в много случаи международни) компании. , като се предприемат начални стъпки, за да се постави началото на групиране на регионалните производители, така че те да могат да си осигурят големи договори, които ще стабилизират търсенето на техните продукти.

Общата стойност на проекта е 86 218,92 EUR, от които 21 604,22 EUR са от частни фондове, 12 883,15 EUR от регионални фондове, 34 487,57 EUR от национални фондове.

Проектът е пример за добра практика, защото играе функцията на свързващо звено, за да могат дребните производители на храна от региона да снабдяват по-големи клиенти. Той представя всестранен подход към образованието – от повишаване на осведомеността до обучение и педагогически методи, особено онези, свързани с опазването на околната среда и развиването на екологосъобразни практики.

(15) Възстановяване на етнографски сгради – Испания

МИГ:	Asociacion Grupo de Accion Local Pena Trevinca
Координатор:	Angel M. Rodriguez Magide
Ел.поща:	leadertrevinca@terra.es
Уеб-сайт:	

Районът и градът А Вейга се нуждаят от повече туристически атракции. По тази причина МИГ решава да подкрепи проект, който да реставрира група от културни сгради и характерни особености и да създаде културна мрежа, която може да допринесе към туристическите оферти за района.

Проектът стартира с консултиране на местната общност, на която се предоставя възможност да предложи сгради с културни обекти, които да бъдат реставрирани и включени в мрежа от културни обекти на региона. Получават се почти петдесет заявления. Крайният подбор включва три воденици, мост и други технически средства като шевни машини и земеделски машини.

Дава се предимство на онези сгради/артефакти, които са обществена собственост и имат уникални характеристики. Когато сградите са частни, собствениците са помолени да позволят на местния съвет да ги управлява като част от културната мрежа. След реставриране на сградите, на местните хора се дава възможност да запознаят посетителите и екскурзоводите с местната история, тъй като те най-добре познават своята история и характерни особености. На екскурзоводите се предоставя списък с телефонни номера на местни жители, които могат да бъдат потърсени, за да разкажат за културното наследство.

Проектът създава един вид „жив музей“, тъй като в действителност именно местните хора държат ключовете за сградите и обясняват различните архитектурни и практически особености (например традиционни фурни и инструменти) и предлагат реална демонстрация на това как са изглеждали сградите. Посетители на реставрирани сгради са не само туристи, но и ученически групи, които се интересуват от културното наследство и селската архитектура.

Общият бюджет на проекта е 235 333 EUR.

Съществените елементи на проекта могат лесно да бъдат пренесени на територията на МИГ „Тервел- Крушари“. Може да се използва обществено обсъждане, за да се създаде динамизъм сред жителите от селския райони, характерни с малка степен на участие в обществения живот, докато създаването на „жив музей“ добавя стойност към преживяването на посетителя и подтиква подновен интерес към културното наследство в местното население. Друга положителна черта е създаването на социален капитал въз основа на оценката на културното наследство на града.

**ТЕМА 6 ДЕЙНОСТИ ЗА ОЖИВЯВАНЕ НА СЕЛАТА И ОСМИСЛЯНЕ НА
ОТДИХА НА НАСЕЛЕНИЕТО**

(16) Златната миля на Tipperary – Ирландия

МИГ:	South Tipperary Leader group
Координатор:	John Devane
Ел.поща:	tlg@iol.ie
Уеб-сайт:	www.iol.ie/~tipleader/tipleader/index.htm

Проектът е инициран и предприет от групата Tipperary, която се основава на съществуващата в Ирландия и успешна инициатива за „Чисти градове и села“, изпълнявана в продължение на повече от 40 години на конкурсна основа. Ражда се идеята за конкурс за селски ландшафт, най-вече за крайпътните райони, и така се създава проектът „Златната миля“.

Целта на проекта е да насърчи жителите да обърнат по-голямо внимание на местната среда. Това се постига чрез насърчаване на местни групи да участват в конкурс чрез подаване на заявления, за да запазят и поддържат своята изградена и природна среда (по-специално край пътищата в района). В развитието на проекта участват двадесет и пет партньори — организации на селски стопани, институции за опазване на културното наследство, местни органи и туристически организации. Участието на различни заинтересовани лица помага да се гарантира по-широка подкрепа за идеята на проекта. МИГ гарантира, че проектът е насочен към различни аспекти на историческото наследство, културата, туризма, бизнеса, околната среда и качеството на живота.

Проектът се провежда ежегодно и всяка година в местния вестник се публикуват покани за участие в конкурса „Златната миля“ към различни местни групи — младежки, културни организации, организации за опазване на историческото наследство и сдружения на селски стопани. Формуляри за участие се изпращат на проявилите интерес лица и се провеждат прояви, за да се обясни смисълът на проекта.

Сформира се комисия, която оценява всички заявления въз основа на основни критерии и им поставя оценки по деветнадесет категории. Те включват безопасност, природа, околна среда, изградена среда, боклуци и други общи аспекти, свързани с района около пътищата. Членовете на комисията са експерти в различни области (например екология, културно наследство и др.) След оценяване на всички заявления, се провежда вечер на връчване на наградите, за да се обяви крайният победител и победителите във всяка категория. На победителите се връчват трофеи и награди.

Всички участвали групи получават сертификат и си правят снимка с известен гост на вечерта. След церемонията на участниците се раздава за спомен програма на вечерта на раздаване на наградите и брошура, представяща всяка миля.

Проектът води до следните резултати:

- повишаване на качеството на местния туризъм чрез почистване на селата и градовете;
- приблизително двеста и десет мили в Tipperary са участвали в конкурса от неговото откриване през 2000 г;
- запазване на традиционни умения и местните занаяти чрез подобряване на състоянието на стари каменни стени, порти от ковано желязо, парапети, стари къщи и др.;
- участието на местни училища в някои от проявите е отличен образователен резултат и учениците се научават да ценят повече селските райони;
- по-добро сътрудничество между съседите, които започват повече да се събират и да работят заедно;
- хората опознават и започват по-високо да ценят природната и създадената от човека красота на региона и селата;

На церемониите по раздаване на годишните награди присъстват около двеста души. Представители на регионалните агенции за развитие (най-вече в районите с развит туризъм и паметници на културното наследство) активно присъстват на тези събития и това показва, че високо ценят значението на концепцията на проекта за подобряване на качеството на живота на местните хора и създаване на възможности за работа в мрежи.

Общият бюджет по проекта беше 29 040 EUR.

Проектът стимулира извършването на доброволни дейности, свързани с опазването на околната среда и ландшафта, и подобряване на имиджа на територията и лесно може да бъде приложен в МИГ „Тервел- Крушари“.

(17) Изграждане на общински информационен център в отдалечена местност – Великобритания (Шотландия)

МИГ:	Latheron, Lybster and Clyth Community Development Company
Координатор:	
Ел.поща:	
Уеб-сайт:	

Latheron, Lybster and Clyth Community Development Company (LLCCDC), е основана през юни 2006 година с цел насърчаване на икономическото и социално състояние на общността чрез осигуряване на услуги, които са лесно достъпни и отговарят на нуждите на тази общност. Създаването на информационния център е в резултат на необходимостта от подобен тип услуги в района.

Основните цели на проекта са свързани с насърчаване на устойчивостта и опазването на околната среда, чрез: създаване на център, който да осъществява социално ориентирани проекти на местно ниво; изграждане на капацитета в доброволческия и бизнес сектори на местно ниво; създаване на програма за ограничаване на вредните въглеродни емисии и предоставяне на обучения в тази насока; изграждане на информационно бюро на принципа „на едно гише“ в подкрепа на бизнес общността и доброволческия сектор.

Информационният център предлага подкрепа, съвети и възможности за обучение на местното население. По този начин спомага за изграждането на административен, социален и икономически капацитет в общността. Предприети са и допълнителни инициатива като разпределяне на малки поземлени имоти, върху които местните хора да отглеждат собствена продукция, осигуряване на достъп на хора в неравностойно положение до информационния център, осигуряване на местна земеделска продукция за класовете по здравословно хранене.

Обща стойност на проекта е 73 242 EUR.

Изграждането на информационни центрове на територията е добра практика, която може да бъде приложена от МИГ „Тервел- Крушари“. В случай на съществуването на подобни центрове, същите могат да бъдат подкрепени за разработване на социални проекти на населението и проекти, свързани с развитието на доброволческия сектор.

(18) Селски райони онлайн – Словения

МИГ:	Dobro zan nas
Координатор:	
Ел. поща:	las@ric-sb.si
Уеб-сайт:	

Проектът е насочен към обучение на предприемачи от малкия бизнес и фермери в селски район, който е силно зависим от земеделието. Добивите и доходите са под средните за страната поради влошената възрастова структура на населението и недостатъчното ниво на обучение и квалификация.

Предлаганите обучения са насочени именно към придобиване на нови знания и умения, предимно компютърна и интернет грамотност. Основната идея е, че новите умения ще подпомогнат промотирането в интернет на бизнеса, продуктите и услугите, които хората от района предлагат.

Основните дейности по проекта включват програма за начално обучение за ползването на компютър, работни семинари, включително разработването на интернет страници, изработване на експериментални интернет страници, придобиване на умения за поддръжката и обновяването им.

Сериозна трудност пред екипа на проекта е определянето на участниците в обучението, тъй като много от хората смятат, че няма да успеят да придобият определените компютърни умения за създаването и поддържането на интернет страници. За да ги мотивират и убедят в обратното, екипа организира пет поредни информационни сесии насочени към предимствата от новите умения. Обучени са 48 човека, създадени са 15 експериментални интернет страници и 10 нови интернет страници.

Обща стойност на проекта е 20 687 EUR.

Проектът е пример за добра практика, тъй като с минимални инвестиции успява да допринесе за придобиването на умения, които могат да подпомогнат подобряването на бизнеса на хората, но най-вече подобряват увереността им, че могат да се развиват и успяват в нови начинания.

ТЕМА 7 ЕНЕРГИЯ ОТ ВЕИ

Съществуват множество добри практики в областта на използването на ВЕИ за задоволяване на общински сгради и институции, но предвид срещаните трудности и неразрешени проблеми с ВЕИ в България на този етап, нашия екип представя само една практики подпомагана през настоящия програмен период в Унгария, а именно „Едно село – един мегават”.

(19) Едно село – един мегават – Унгария

МИГ:	BUKK-МАК
Координатор:	JÓZSEF NAGY
Ел.поща:	leaderbukkmak@nagyfkt.t-online.hu
Уеб-сайт:	

Проектът подпомага изграждането на 27 ветрогенератори в местните села за онагледяване и обучаване по отношение на използването на зелена енергия. В първата фаза на проекта са изградени 27 ветрогенератора, като и 24 мини модула за използване на слънчева енергия, 5 преработвателни единици, използващи растително масло, 2 бойлера на пелети и други съоръжения за оползотворяване на естествените енергийни източници в района.

Цялата система е управлявана и координирана от специална информационна система, която позволява във всеки един момент да се използва наличната слънчева, вятърна или биомаса. По този начин, освен задоволяването на местните нужди (общински сгради, училища и детски градини), общността успява дори да продава енергия на националната електрическа мрежа.

Благодарение на проекта, общото потребление на енергия в училищата и другите обществени сгради намалява, като населението е много по-наясно със значението и ползите от възобновяемите енергийни източници.

Обща стойност на проекта е 1 025 925 EUR.

Проектът представя добър пример за интегрираното ползване и разумно управление на наличните ВЕИ за задоволяване на енергийните нужди на местни обществени институции.

ТЕМА 8 МЕЖДУ-ТЕРИТОРИАЛНО И ТРАНС-НАЦИОНАЛНО СЪТРУДНИЧЕСТВО

Представените по-долу добри практики са идеи, които биха могли да бъдат използвани от МИГ „Тервел- Крушари“ при разработването на предложения за между-териториално и транснационално сътрудничество. По същество тези проекти се базират на обмяна на опит в различни области и зависят от желанието и възможността за сътрудничество на МИГ.

(20) Развиване на уменията на младите хора чрез творческо използване на медиите – Ирландия

МИГ:	Kildare European Leader Teoranta
Координатор:	Justin Larkin
Ел.поща:	info@kelt.ie
Уеб-сайт:	www.kelt.ie

Двете МИГ, участващи в проекта „KELT“ от Kildare (Ирландия) и МИГ от Teignbridge (Англия) определят нуждите на младите хора за свои основни приоритети. За да се отговори на техните нужди се предприема обучение, което да стимулира и насърчи активното взаимодействие на младите хора в тяхната ежедневна среда.

Основната целева група за участие в проекта е съставена от младежи на възраст от четиринадесет до двадесет и една години.

По проекта се създава специална програма за обучение на младежите, която да насочи техния творчески потенциал чрез цифровата филмова технология.

Деяностите включват обмен на обучители от районите на двете МИГ, които да предоставят разработената учебна програма. Комбинирането на методи на работа от районите на двете групи научава младежите да работят с различни методики и обучители. В рамките на проекта младежите от всяка МИГ обменят опит и мнения чрез „връзки на живо“ и филмов материал на DVD. Обменът се базира на две основни теми:

1. възприемане на реалността: как те виждат живота в своя селски район;
2. и ден от живота им в родното място — децата показват на другата МИГ какво правят през един обикновен ден от своя живот.

Чрез този обмен и чрез филмите младежите разсъждават върху възможностите и избора, които имат, и сравняват начина, по който възприемат своя живот и реалността на ежедневието си.

Филмите са представени по три начина: публични прожекции; представяне на филмите чрез обиколки в караваната Vanland до местни центрове, галерии и прояви; и създаване на DVD, за да се представят филмите в училища и в други мрежи.

Общият бюджет по проекта е 137 093,63 EUR.

(21) Младежки проект Феникс – Естония, Финландия и Швеция

Младите хора често търсят контакт с връстниците си от други общности, но не разполагат с информация за възможностите и опит при участие в международни лагери и дейности. Много местни инициативни групи в страни от Прибалтика включват в стратегиите си за развитие младите хора като целева група за транснационално сътрудничество. Проектът FENIX е пример за това.

В рамките на проекта младите участници се ангажират в разработване презентации, общи уебсайтове и групи във Фейсбук; създават късометражни филми за техните региони, интереси и дейности, в които участват; организират и участват в международни събития в 3 страни-членки на ЕС (с участието на близо 80 младежа). Младежите отговарят за осъществяване на част от дейностите на международните събития, които включват семинари и работилници по танци, театър и други форми на изкуство, спортни мероприятия и фестивали.

В резултат от изпълнението на проекта, групи младежи посещават региона и са запознати с историята и културата му. Процесът на проучване и опознаване на региона с цел представяне пред чужденците им дава възможност да възприемат своето селище по различен начин. Чрез това своеобразно „преоткриване” тяхното чувство за принадлежност се трансформира в чувство на гордост с общността, от която произлизат. Проектът е средство за обогатяване на опита и разширяване на кръгозора на младежи, които не са пътували преди и не са създавали международни контакти.

В рамките на проекта се развиват международните взаимоотношения между младежите. Те често използват уебсайта на проекта, за да поддържат връзка, разменяйки снимки, филми и идеи. Планирането и осъществяването на различни дейности са прехвърлени на младежите с цел да се засили чувството им на принадлежност. Една последваща стъпка би могла да бъде основаването на ръководна група FENIX, която да се състои изцяло от младежи от всеки един от участващите региони.

Общата стойност на проекта е 381 589 EUR.

(22) Жени предприемачи – Обеднено кралство

МИГ:	North Antrim // North-East Region
Координатор:	Andrew McAlister
Ел.поща:	andrew.rdp@ballymena.gov.uk
Уеб-сайт:	http://www.northeastrdp.com

Проектът се основава на резултати от проучване, показващи, че броят на жените, които започват собствен бизнес и развиват предприятия в Обединеното кралство, е малък. Това води до разработване на програмата „Жени в предприемачеството“, която подпомага кооперирането на седем жени предприемачи от Северна Ирландия и остров Уайт.

В проекта има пет ключови етапа: детайлен анализ на нуждите от обучение и обзорен преглед на бизнес ситуацията; учебни семинари, фокусирани върху работата в мрежа, бизнес стратегии, маркетинг и финанси; посещение на остров Уайт за обмен на най-добри практики; ответно посещение в Северна Ирландия и семинар по работа в мрежа с наставник.

Първият семинар включва и време за взаимно опознаване (тъй като участничките се виждат за първи път) и запознаване с програмата. По време на посещението на остров Уайт за запознаване с най-добри практики всяка участничка е представена на „партньор“ от другата МИГ, така че да изучават най-добрите практики една от друга. Посещенията се осъществяват през почивните дни. В учебните семинари участничките изучават редица въпроси като: стратегии за развиване на бизнеса; SWOT анализ; жизнен цикъл на продуктите; маркетингови стратегии; финансово планиране и контрол и др. Четирите отделни семинара продължават по три часа обхващат ключовите области, които са идентифицирани като важни за развитие на бизнеса.

В края на програмата първоначалният анализ на нуждите от обучение е преразгледан и обсъден с участничките. Всяка от тях показва подобрене в поне една ключова област. Анализът след обучението показва увеличени знания по редица въпроси. Шест от седемте участнички от Северна Ирландия получават и малки субсидии, които да ги подпомогнат при маркетинга и снабдяването с компютърна техника или друго оборудване. Програмата позволява на пет участнички да разработят собствен уебсайт, който е ключово средство за всеки бизнес и за нови възможности.

Всяка участничка получава ценен опит и съвети от своята „посестрима“. Това дава на отделните лица отлични възможности взаимно да се запознаят с партньорските предприятия и да възприемат нови идеи и възможности за своя собствен бизнес. Споделянето на проблеми и получаването на съвети от другите участнички и преподаватели помага за бързото разрешаване на бизнес проблеми.

Общият бюджет по проекта е 101 981 EUR.

(23) ПРОВЕ – промоция и продажба - Португалия

МИГ:	Associação para o Desenvolvimento Rural da Península de Setúbal
Координатор:	(ADREPES)
Ел.поща:	adrepes@adrepes.pt
Уеб-сайт:	http://www.adrepes.pt/

ПРОВЕ е успешен проект за между-териториално сътрудничество, включващ осем МИГ от Португалия. С проекта се създава разширена мрежа от малки земеделски производители, които съвместно промотират и продават произвежданата си продукция, включително чрез онлайн заявки за продажба. Участват основно производители на плодове и зеленчуци, които създават директни контакти с потребителите чрез къси вериги на доставка и по-добра цена.

Проектът създава местна мрежа за маркетинг на продукцията като събира на едно виртуално място произведената продукция, осигурява еднаква информация до всички заинтересовани страни и по този начин намалява разходите им за пазарна реализация. Изграден е специален уеб-сайт и система за онлайн заявки и доставка до домовете.

Организиран са поредица от работни срещи със земеделските производители и експерти по време на които са разработени съвместни планове за действие в различните области – поръчки, промоции, доставки и т.н. Изработен е наръчник за добри практики за земеделските производители, които са част от ПРОВЕ.

В проекта участват около 300 земеделски производители от 100 стопанства и около 2000 потребители, създадени са 50 центъра за действие. В резултат на проекта се доставят около 12 тона продукция всяка седмица, като за половината от 300 фермери ПРОВЕ е основен източник на приходи.

В другата си част проекта промотира здравословни хранителни навици сред потребителите и стимулира предприемачеството в селските райони, което води до сближаването между селските и градските райони.

Общият бюджет по проекта е 500 693 EUR за две години.

ГЛАВА 3 ПРЕПОРЪКИ ЗА МИГ „ТЕРВЕЛ- КРУШАРИ”

Основните поуки и препоръки от проучването на проектите, определени като добри практики от прилагането на подхода Лидер са обобщени в следните групи:

Общи поуки:

- Всички разгледани проекти са основани на използването на силните страни на съответния регион: земеделие, малък бизнес, туризъм и други дейности. Като особено важна причина за успехите им е изграждането на връзки между силните страни –т.е. различните действащи лица от секторите, които са най-характерни за района.
- Отличните партньорски отношения с участващите партньори, особено когато тези партньори са много активни на регионално ниво са ключови. МИГ „Тервел-Крушари” трябва задължително да инвестира време, усилия и внимание към създаването и поддържането на работни отношения с местните хора. Тяхната ангажираност за постигане на успех и помощ при реализирането на проектите за развитие на територията са от изключително значение.
- Разгледаните проекти показаха също така, че не е достатъчно да се работи само с мрежи за доставки, обучение или други. Тъй като не всички фирми имат еднакво разбиране за сътрудничество, някои сдружения осъзнават необходимостта от разработване на стандарти за поведение и/или качество. В тези случаи, МИГ трябва да се придържа строго към политиките си, за да е сигурна, че фирмите ще държат на качеството, а не на количеството без значение дали става въпрос за произведени зеленчуци или проведени обучения.

Препоръки по отношение на подпомагането на малките земеделски стопанства и бизнеси:

- Диверсифицирането на селскостопанските дейности чрез включване в тях на образователни и рекреационни услуги представлява голям интерес в цяла Европа. Важно е да се знае, че за да е истински успешна подобна инициатива трябва да отговаря на две първоначални условия:
 - (1) мотивирани и ентузиазирани земеделски производители, готови да предоставят нови стоки и услуги на обществото;
 - (2) административни органи, които да подкрепят подобни инициативи дори да са малки по мащаб – например, директори на училища или детски градини, които да подпомагат посещенията на „дни на отворени врати“ като част от допълнителните дейности в образователния процес.

Макар и незначителна на вид дейност за селски район, в които се предполага че всеки отглежда земеделска продукция в собствения си двор, посещенията в

съвременни ферми, където на достъпен език се разказва за професионалния производствен процес, връзката с околната среда и потребителите, имат своето влияние при формирането на отношението на младежите към района.

- В тази връзка МИГ има важна роля за подкрепата и насърчаването на подобни проекти. Екипът на МИГ трябва да установи интензивно сътрудничество с организаторите на проекта, обществените административни органи, земеделския сектор, както и с местните училища.
- Друг важен аспект за дейността на МИГ „Тервел-Крушари“ е насърчаването и стартирането на нов диалог между земеделските производители от района и институциите и организациите, опазващи природата. При наличието на две зони от Натура 2000 МИГ може да инициира проект за създаване на положителен ефект чрез разработване на насоки и споразумения, които от една страна ще допринесат за запазване на околната среда, а от друга ще подпомогнат пазарната реализация на произведените продукти от зони по Натура 2000.
- МИГ може да подкрепи района като цяло и да подпомогне добавянето на стойност към произведените продукти чрез създаване на вериги за дребно мащабно производство сред местните производители. Дейността ще е посветена на намиране на решения за проблемите с доставките на местните производители и за изграждане на нови мощности, при положение, че пазарът е доминиран от големи вериги и супермаркети.

Препоръки по отношение на подпомагането на младите хора:

- МИГ „Тервел-Крушари“ следва да насърчи участието на младите хора в разработването на идеи за развитие на района. Това може да е чрез организирането на конкурс за генериране на нови идеи за създаване на възможности за бизнес в региона, към който да се добави образователно измерение чрез повишаване на осведомеността и обучение на младите хора по методите за създаване на икономически проекти.
- Местните млади хора могат да бъдат насърчени да разработят идеи за подобряване на външната среда от тяхна гледна точка, които впоследствие да се изпълнят от общинската администрация. Това ще ги насърчи в бъдеще да участват още по-активно, тъй като ще видят, че има шанс идеите им да се превърнат в реалност.
- Главният начин за достигане до младите хора вероятно отново включва партньорство с училищата и младежките сдружения в региона.
- Не е изключено, проявеният и на други места в Европа първоначален скептицизъм по отношение на капацитета на младите хора да се ангажират в подобни прояви да се прояви и на територията на МИГ „Тервел-Крушари“, но това не бива да оказва възпиращо влияние. По-скоро следва да доведе до по-добра подготовка и планиране при избора на подхода и темата, с която МИГ ще реши да стартира процеса.

ГЛАВА 4 ДЕЙСТВИЯ И МАТЕРИАЛИ ЗА ПОПУЛЯРИЗИРАНЕ НА ДОБРИТЕ ЕВРОПЕЙСКИ ПРАКТИКИ СРЕД НАСЕЛЕНИЕТО НА МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ

Публикуването на материали за популяризирането на добрите практики от Европа сред населението на територията на МИГ „Тервел-Крушари“ е съществена стъпка от цялостния процес на информиране и мотивиране на местните хора. Установена е и практика от страна на МИГ „Тервел-Крушари“ да публикува анализите и изследванията на своята на интернет страница, която следва да бъде продължена.

Едновременно с това е необходимо да се разработят специализирани представяния (под формата на брошури, презентации и др.) на добри практики за съответните целеви групи, с които МИГ ще работи през настоящата година – например:

- Създаване на мрежи за доставки на плодове и зеленчуци от малки земеделски производители като се представят добрите практики от Италия, Португалия, Люксембург и др.
- Въвличане на младите хора при разработване на идеи за развитие – чрез разработване на бизнес идеи (Франция), създаване на проекти за собствено пространство (Австрия), творческо използване на съвременните технологии (Ирландия) и т.н.
- Разработване на туристически пакети и услуги чрез представяне на местни храни, природни забележителности, етнографски сгради и предмети от Италия, Испания, Гърция, Дания и др.

Препоръчително е да се проведат и работни срещи с представители на избраните целеви групи за да се обсъди съвместен подход за действие в избраната тема, тъй като това ще доведе до активно въвличане на целевата група.

При извършването на проучването и анализа на добри практики по подхода Лидер, нашия екип проучи и МИГ, които са ги изпълнявали и финансирани, с оглед на това, че по-голяма част от проектите са изпълнявани през предходния програмен период 2000-2006г. Оказа се, че някои от представените МИГ вече не са действащи или са реструктурирани. В допълнение, след проучването на МИГ, проверихме и какви предложения за сътрудничество има от тях на специализираната страница на Европейска мрежа за развитие на селските райони (http://enrd.ec.europa.eu/leader/cooperation-platform/leader-cooperation-offers/en/leader-cooperation-offers_en.cfm).

Следните пет МИГ от други страни-членки на ЕС са имали интерес за сътрудничество с МИГ от България (но не само) през 2012г.¹ и предложенията им биха представлявали интерес за МИГ „Тервел-Крушари” от гледна точка на приоритетните сфери за развитие:

МИГ	Eferding LAG
Държава	Австрия
Изп.директор	Susanne Kreinecker
Ел.поща	kreinecker@regef.at
Уеб-сайт	www.regef.at
Описание на предложението	Ползи и положителни ефекти за икономиката, туризма, земеделието и гражданите от местните продукти – в случай на Ефердинг това са зеленчуците. Търсят се подходи и примери за холистично обвързване на потреблението на местни зеленчуци с посочените сектори. (Разглежданият пример за добра практика в глава 2 е за въвличане на младежите с проекти за собствено пространство).

¹ Това е последната година, от която има представени предложения за сътрудничество от страна на МИГ на специализираната страница, към 15 май 2013г.

МИГ	LAG Valle del Crocchio
Държава	Италия
Изп.директор	Francesco Colosimo
Ел.поща	info@vallecrocchio.it
Уеб-сайт	www.vallecrocchio.it
Описание на предложението	Качествен селски туризъм чрез подобряване на археологични обекти, артистично и културно наследство.

МИГ	North east region
Държава	Великобритания
Изп.директор	Andrew McAlister
Ел.поща	andrew.rdp@ballymena.gov.uk
Уеб-сайт	http://www.northeastrdp.com
Описание на предложението	Подобряване на околната среда, използване на местни храни и културен туризъм

Три МИГ извън прегледа в глава 2, но интересни за МИГ „Тервел-Крушари“:

МИГ	LAG Timråbygd
Държава	Швеция
Изп.директор	LENA LILJEMARK
Ел.поща	lena.liljemark@leadertimra.se
Уеб-сайт	http://www.leadertimra.se/
Описание на предложението	Да привестваме тийнейдър или семейство, настаняване в частни домове в селските райони за обмен на култура и опит сред младежите от селските райони.

МИГ	LAG Cesis District Rural Partnership / Cēsu rajona lauku partnerība
Държава	Латвия
Изп.директор	MĀRIS CĪRULIS
Ел.поща	dace@partneriba.lv
Уеб-сайт	http://www.partneriba.lv
Описание на предложението	Местно развитие за бизнес, маркетинг и реклама – набиране на опит от различните страни за позициониране на продукти от селските райони, проучване на най-новите тенденции в тази област.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

ЕК, 2007, Подбор от добри практики в Лидер +, брой 1

ЕК, 2008, Избрани най-добри практики по Лидер +, брой 2

ЕК, 2008, Избрани най-добри практики по Лидер +, брой 3

ЕК, 2009, Избрани най-добри практики по Лидер +, брой 4

RNDR, 2012, Good Practices, Issue 1: The Roots of Europe, Bucharest

RNDR, 2012, Good Practices, Issue 2: The Roots of Europe, Bucharest

RNDR, 2012, Good Practices, Issue 3: The Roots of Europe, Bucharest

RNDR, 2012, Good Practices, Issue 4: The Roots of Europe, Bucharest

<http://enrd.ec.europa.eu/leader/>